

ДЕСКРИПТИВНО-ОЦІННИЙ СПОСІБ ВЕРБАЛЬНОЇ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ СТЕРЕОТИПНИХ РОЛЕЙ В АНГЛОМОВНОМУ СІМЕЙНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ

О.І. Гридасова (Харків)

Статтю присвячено аналізу одного зі способів вербальної об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі. Проаналізовано засоби репрезентації ролей та їхньої оцінки суб'єктом дискурсу. Встановлено, що за критерієм наявності / відсутності оцінних маркерів дескриптивно-оцінний спосіб охоплює власне-оцінний та дескриптивний.

Ключові слова: дескриптивно-оцінний спосіб, роль, сімейний конфліктний дискурс, стереотип.

О.И. Гридасова. Дескриптивно-оценочный способ вербальной объективации стереотипных ролей в англоязычном семейном конфликтном дискурсе. Статья посвящена исследованию одного из способов вербальной объективации стереотипных ролей в англоязычном семейном конфликтном дискурсе. Проанализированы средства репрезентации ролей, а также их оценки субъектом дискурса. Установлено, что по критерию наличия / отсутствия оценочных маркеров дескриптивно-оценочный способ охватывает собственно-оценочный и дескриптивный.

Ключевые слова: дескриптивно-оценочный способ, роль, семейный конфликтный дискурс, стереотип.

Grydasova O. I. Descriptive-evaluative way of stereotype role verbal objectivation in English family conflict discourse. The article focuses on one of the verbal objectivation ways employed for stereotype roles representation in English family conflict discourse. The means used for presenting roles themselves and their evaluation are subjected to analysis. It is proved that according to the criterion of evaluative markers presence / absence descriptive-evaluative way includes evaluative proper and descriptive.

Key words: descriptive-evaluative way, role, family conflict discourse, stereotype.

Об'єктом нашого дослідження є зразки діалогічного спілкування англomовних комунікантів у ситуаціях сімейного конфлікту, його предметом виступають особливості вербальної об'єктивації стереотипних ролей, носіями яких є учасники сімейного конфлікту.

Актуальність дослідження зумовлена використанням дискурсології як теоретично-методологічної бази, що дозволяє органічно поєднати когнітивні, комунікативні, соціальні чинники вербальної взаємодії у єдине ціле.

Грунтуючись на цих засадах та ураховуючи досвід лінгвістичного [1; 7; 8 та ін.] та нелінгвістичного [3; 4; 5; та ін.] аналізу сімейного конфлікту, ми систематизували ті ролі, в

яких вступають в комунікацію учасники сімейного конфлікту та визначили вміст стереотипного знання про кожну роль [2].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив множинність *способів* вербальної об'єктивації цих ролей, до якої належить:

- **deskриптивно-оцінний** – мовець описує дії носія ролі збіжні / незбіжні із стереотипними знаннями / уявленнями, очікуваннями, вимогами та на цій підставі оцінює його;
- **спонукальний** – мовець спонукає носія ролі до здійснення дій, передбачених стереотипними вимогами, очікуваннями, знаннями / уявленнями;
- **каузальний** – мовець здійснює вербальну дію через бажання / небажання слідувати рольовим вимогам, очікуванням, знанням / уявленнями.

Метою цієї статті є аналіз вербальних засобів, використаних за deskриптивно-оцінного способу об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі.

Виходячи із того, що оцінка, закорінена на збіжності / незбіжності з еталоном діяльності суб'єкта дискурсу, формує основу вербальної об'єктивації стереотипних ролей, незалежно від її способу, у межах deskриптивно-оцінного способу виділяємо *власно-оцінний* (за наявності оцінних маркерів) та *deskриптивний* (за їх відсутністю).

Власно-оцінний спосіб передбачає наявність у висловлюваннях разом із об'єктивацією ролі позитивну чи негативну оцінку, виражену за допомогою *первинних* або *вторинних* маркерів.

До *первинних* маркерів відносимо номінативні одиниці, у структурі значення яких міститься сема оцінки. У цьому ми поділяємо думку М. О. Яценко, яка досліджуючи актуалізацію аксіологічного змісту концептів *маскулінність* та *фемінінність* у сучасному англomовному художньому дискурсі, слушно стверджує, що первинними маркерами є «мовні засоби, що безпосередньо кваліфікують референта, в термінах “добре” :: “погано” (або термінах конкретно оцінних значень» [6, с. 63]. Також погоджуємося із тим, що первинні аксіологічні маркери можуть бути представлені прикметниками, бо «у структурі значення загально оцінних прикметників оцінка є єдиним семантичним наповненням денотата, іншими словами, – вони не містять ніякої інформації, крім оцінки зі знаком “добре” або “погано” з більшим/меншим ступенем інтенсифікації / деінтенсифікації» [6, с. 63]. Так само, як і у дослідженні М.О. Яценко, у корпусі нашої вибірки наявні *ад'єктивні* оцінні маркери, які уживаються *атрибутивно*.

Наприклад, у наступній ситуації об'єктивована базова роль МАТИ. Маленька дівчинка обурена, тим, що мати не приділяє їй достатньої уваги:

(1) – *Bad Mommy, bad Mommy, bad Mommy.*

– *Just calm down.*

– *No! No calm down!* [16].

У цьому прикладі наявний первинний маркер (прикметник *bad*), який генералізовано позначає негативну оцінку та виступає атрибутом до іменника *Mommy*, котрий об'єктивує базову стереотипну роль – МАТИ.

Однак, в англomовному сімейному конфліктному дискурсі ад'єктивні оцінні засоби уживаються, як правило, *предикативно* (предикати, що містять дієслово-зв'язку, в абсолютній більшості – це дієслово *to be* та прикметник або іменник з семою негативної оцінки). У цих випадках назва базової / кластерної ролі відсутня, вербально позначаються дії / якості суб'єкта, що (не)сумісні з рольовими очікуваннями та вимогами та водночас – оцінка цих дій / якостей (негативна).

Так, у наступному прикладі об'єктивована стереотипна роль МАТИ-ПОДРУГА, причиною конфлікту тут стає недоброзичливе ставлення матері до знайомого доньки:

(2) – “*You were rude to my friend.*”

– “*He's not you friend. He's a stranger. Don't forget that. And don't argue with me*” [17, с. 41].

Первинний маркер, використаний у цій ситуації (прикметник *rude*) містить у своїй семантичній структурі сему негативної оцінки (*rude* /*rud*/ adj. *impolite, making people angry by one's bad behavior or unkind words; lacking refinement or delicacy* [10; 11]). Предикативне уживання цього маркеру є поліфункціональним: з одного боку за його допомогою здійснюється референція до дій, несумісних з очікуваннями, завданими вказаною стереотипною роллю, з другого – виражається негативна оцінка цих дій, закорінена на значенні маркеру.

Таким чином, *атрибутивні ад'єктивні первинні маркери оцінки* задіяні у вербальній об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі як *допоміжні*: вони об'єктивують (негативну) оцінку у сполученні із експліцитним позначенням власне ролі. Проте, кількість цих маркерів з-поміж первинних ад'єктивних украй мала (0,03%) й усі вони наявні у ситуаціях, де маленькі діти висловлюють своє незадоволення матір'ю або батьком (*bad Mommy, bad Daddy*). Натомість *предикативні ад'єктивні первинні маркери оцінки* є базовими у вербальній об'єктивації стереотипних ролей: демонструючи *функціональний синкретизм*, вони одночасно *описують* дії / якості суб'єкта, які (не) кореспондують із завданими стереотипом очікуваннями, та *кваліфікують* носія об'єктивованої ролі як хорошого (такого, що відповідає еталону) або поганого (такого, що не відповідає еталону). Ці маркери представлені в абсолютній більшості серед первинних ад'єктивних (99,97%) й зареєстровані у ситуаціях сімейного конфлікту з усіма можливими адресантно-адресатними конфігураціями.

Разом (атрибутивні та предикативні) *ад'єктивні маркери* складають 78% від первинних оцінних маркерів, використаних в об'єктивації стереотипних ролей в англомовному сімейному конфліктному дискурсі.

Наступним типом первинних маркерів є *субстантивні* – виражені іменниками, в структурі значення яких наявна сема оцінки.

Вживання *іменника* як первинного маркеру не є типовим, та частіше за все являє собою вербальне позначення ролі, антонімічної по відношенню до тих, що формують систему сімейних стереотипних ролей.

Наприклад, у наступній ситуації об'єктивована роль ДРУЖИНА-ВІРНА ПАРТНЕРКА, мати наказує синові їхати з нею, ображена дитина не слухається та звинувачує мати у тому, що вона гуляща:

(3) – *Get out of the car! Go to the truck.*

– *You are a whore, just like everyone says.*

– *Don't ever talk to me like that!* [12].

У цьому прикладі іменник *whore* є експліцитним позначенням ролі ШЛЬОНДРИ, яка протиставляється еталонним ролям жінки, зокрема ролі ДРУЖИНИ-ВІРНОЇ ПАРТНЕРКИ. Використання субстантивного первинного маркеру у корпусі нашої вибірки є, як у цьому прикладі, *предикативним* в усіх випадках.

Функціонально, як і предикативні ад'єктивні первинні маркери, *субстантивні* є синкретичними: вони одночасно іменують те, що є вихідною точкою референції до стереотипної ролі та кваліфікують суб'єкта – носія ролі, до якої здійснюється референція.

Окрім імені антонімічної ролі субстантивні первинні маркери також представлені іменниками, що містять сему негативної оцінки.

Наприклад, у наступній ситуації наявна об'єктивація ролі ДИТИНА-ДРУГ. Донька не розуміє скрутне становище матері та не хоче виконувати її накази, докучаючи їй своїми проханнями:

(4) – *'You really are a crashing bore! I don't want to hear any more of your petit-bourgeois moanings. You are going to school tomorrow wearing this, and that's that!'*

– *No, Mammy, please* [19].

Первинний маркер тут подано іменником *bore*, структура значення якого містить в собі сему негативної оцінки (*bore – one that causes boredom: as a tiresome person* [11]). Отже, цей субстантивний первинний маркер по-перше, є основою референції, іменуючи якість особи, несумісну з стереотипними уявленнями про людину-друга, по-друге, кваліфікує носія ролі, до

якої здійснюється референція, як поганого на підставі експліцитно вираженої негативної оцінки.

Зазначимо, що в наведеному прикладі прикметник (*crashing*) не є ад'єктивним оцінним маркером: він вживається як інтенсифікатор негативно-оцінного значення іменника *bore*. Вартою уваги є й та обставина, що типові для англійської лайки сполучення: прикметник з негативно-оцінним значенням + іменник з негативно-оцінним значенням (на кшталт *stupid idiot*, *stupid fool*) зустрічаються у ситуаціях сімейного конфлікту, проте вони не кореспондують із вербальною об'єктивацією стереотипних ролей, бо не здійснюють референцію до якоїсь ситуації / її фрагменту (відповідно і стереотипної ролі), а лише виражають ставлення суб'єкта до цієї ситуації.

Так, у наступному прикладі конфлікт виникає між батьком та донькою, через те, що донька обурена нетверезим станом батька, а батько – небажанням доньки виконувати його накази. Об'єктивуючи кластерні ролі БАТЬКО-ГОДУВАЛЬНИКА (*This is my bloody 'ouse*) і БАТЬКО-ВИХОВАТЕЛЯ (*I'll say when the winders are to be opened*) мовець водночас обзиває доньку дурною короною:

(5) – ‘*You stink of beer!*’

– ‘*Shut that sodding winder, you silly cow! This is my bloody 'ouse, and I'll say when the winders are to be opened*’ [14, с. 163].

Проте ця лайка є лише вербальною об'єктивацією негативних емоцій батька, вона не кореспондує з жодною з кластерних ролей ДИТИНИ.

Субстантивні маркери представлені у меншій кількості ніж ад'єктивні, вони складають – 22% від усіх первинних цінних маркерів.

В цілому ж, у корпусі нашої вибірки первинні маркери переважають, вони складають 68% від усіх оцінних маркерів, наявних в об'єктивація стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі, тоді як вторинні – лише 32%.

Вторинні маркери є імпліцитними, М. О. Яценко визначає їх як «мовні вирази, що кваліфікують референтів < ... > через метафоричні, метонімічні чи інші образні асоціації, джерелом яких є негативні чи позитивні феномени, виражені денотатами цих номінацій» [6, с. 64]. Проте, це, за даними нашого аналізу, не властиво вербальній об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі.

Вторинні маркери, наявні у корпусі нашої вибірки пов'язані із порушенням грайсових максим [9, с. 41-58] та охоплюють два типи.

У першому випадку вторинний маркер не міститься у висловлюванні, а виводяться з нього, що кореспондує з порушенням *максими способу* (*Maxim of Manner*) Г. П. Грайса – “State

what you wish briefly and in an orderly manner, avoiding obscurity of expression, ambiguity” [9, с. 41-58]. Так, наприклад, у наступній ситуації об’єктивована базова роль БАТЬКО; дружина звинувачує чоловіка у неувазі до сімейних проблем і негідній поведінці:

(6) – *Every day, “fix the world”. How about fixing your family? What kind of father are you? And now you’re drunk at church, for Christ’s sake ...*

– *That a joke, Sara? Making a joke?*

– *I’m just saying it’s enough* [13].

Оцінний маркер у висловлюванні відсутній однак його неважко реконструювати (*What kind of father are you? → You are a **bad** father*); у той же час базова роль БАТЬКО позначена експліцитно (*father*).

В процентному співвідношенні кількість імпліцитних маркерів, закорінених на імпліцитному виведенні оцінки становить (54%) від усіх вторинних маркерів.

У другому випадку оцінний маркер наявний, проте знак оцінки, що міститься у семантичній структурі лексичної одиниці змінюється у реалізованому висловлюванні на протилежний, тобто спостерігається порушення *максими відношення* Г. П. Грайса (*Maxim of Relation or Relevance*) – “Only say that which is relevant to the topic at hand” [9, с. 41-58].

Так, в наступній ситуації об’єктивується роль ДРУЖИНА-ПОДРУГА. Чоловік звинувачує свою дружину в тому, що подружжя втратило духовний зв’язок:

(7) – *You’re not hearing me. You’re so goddamn critical!*

– *It’s hard with two kids. I don’t need a third.*

– *You’re perfect, and I’ve done nothing right in 15 years! You’re not listening! You can’t let go of anything! You never listen! You hold on to everything! Why should you be responsible for anything?! You’re critical of every fucking thing!* [18].

В цьому прикладі задіяні вторинний маркер *perfect*. Вживаючи прикметник, що містить у структурі свого значення сему позитивної оцінки (*perfect – being entirely without fault or defect; corresponding to an ideal standard or abstract concept*; [11]) чоловік об’єктивує не позитивну, а негативну оцінку: він навпроти не вважає, що його дружина добре виконує обов’язки, передбачені вимогами ролі (*You are perfect → You are **bad***). При цьому, негативна імпліцитна оцінка, закорінена на порушенні *максими відношення* пов’язана із імпліцитною об’єктивацією стереотипної ролі, бо підстава референції також виводиться інференційно (*You are perfect → You are a bad friend*). Отже, можна стверджувати про порушення у таких випадках обох максим, що спостерігається 46 % від усіх вторинних оцінних маркерів.

За **дескриптивного** способу об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі висловлювання не містить ані експліцитних, ані імпліцитних оцінних маркерів.

У цих висловлюваннях наявний опис дій / якостей суб'єкта дискурсу, що формує основу референції до стереотипної ролі.

Так, у наступному прикладі цей опис є експліцитним: обурена поведінкою батька, донька перелічує його вчинки несумісні із цілою низкою кластерних ролей ЧОЛОВІК (ЧОЛОВІК-ВІРНИЙ ПАРТНЕР – *eyeing other women*) та БАТЬКО (БАТЬКО-ГОДУВАЛЬНИК – *You spend your wages soon as you get 'em, leaving her to do the best she can with what's left.*)

(8) – *I hate you, Dad!*

– *Little cow!*

– *'You're no good. You're allus drunk ... eyeing other women when me mam's stuck at home with your bairns. You spend your wages soon as you get 'em, leaving her to do the best she can with what's left. She said you were neither use nor ornament, and she were bloody right!* [14, с. 245].

У іншій ситуації опис є імпліцитним: удавано здивована дружина запитує чи це з нею збирається розмовляти чоловік, стверджуючи тим самим, що зазвичай він цього не робить, тобто не відповідає стереотипним рольовим вимогам ЧОЛОВІКА-ДРУГА:

(9) – *What do you want?*

– *I want to know what's going on.*

– *Right.*

– *You're obviously upset. If there's something you want to talk about ...*

– *Talk? Who, us? Oh, you mean to each other?* [15].

В обох випадках оцінка, не виражена вербальними маркерами, встановлюється на основі пресупозиційного фонду суб'єктів дискурсу: відповідність стереотипу як еталону оцінюється позитивно, невідповідність – негативно.

Викладене дає підстави дійти висновку, що за дескриптивно-оцінного способу вербальної об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі власне роль позначається її назвою у край рідко, типовим є експліцитний / імпліцитний опис дій сумісних / несумісних з рольовими очікуваннями і вимогами; оцінні маркери при цьому є первинними (експліцитними), імпліцитними (виведеними із змісту висловлювання) чи нульовими (виведеними з пресупозиційного фонду суб'єкта дискурсу).

Перспективою роботи є аналіз спонукального та каузального способів вербальної об'єктивації стереотипних ролей в англomовному сімейному конфліктному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англomовної сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / А. А. Бігарі. – К., 2006. – 21 с.
2. Гридасова О. І. Способи вербальної об'єктизації стереотипних ролей ДРУЖИНИ в англomовному сімейному конфліктному дискурсі / О. І. Гридасова // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка. – 2009. – № 45. – С. 148-151.
3. Елизаров А. Н. Внутренние конфликты личности и генезис семейных дисфункций / А. Н. Елизаров // Журнал практического психолога. – 2005. – № 5. – С. 192-206.
4. Землянская М. Психологический практикум / М. Землянская. – М. : Эксмо, 2003. – 280 с.
5. Коростылёва Н. Н. Женщина и мужчина: от конфликта к согласию / Н. Н. Коростылёва. – М. : Библионика, 2005. – 240 с.
6. Яценко М. О. Актуалізація аксіологічного змісту концептів *маскулінність* та *фемінінність* у сучасному англomовному художньому дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Яценко Марина Олексіївна. – Харків, 2008. – 217 с.
7. Cummings E. M. Children and Marital Conflict: The Impact of Family Dispute and Resolution / E. M. Cummings, P. T. Davies. – New York : Guilford Press, 1994.
8. Emery R.E. Family Conflicts and Their Developmental Implications: A Conceptual Analysis of Meanings for the Structure of Relationships / R.E. Emery // In Conflict in Child and Adolescent Development. – [ed. C. U. Shantz and W. W. Hartup]. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1992.
9. Grice H. P. Logic and conversation / H. P. Grice // Syntax and semantics. – [ed. by P. Cole and J. L. Morgan]. – N.Y. : Academic Press, 1975. – V. 3. – P. 41-58.
10. Heinle's Newbury House Dictionary of American English – [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://nhd.heinle.com/Home.aspx>;
11. Merriam-Webster dictionary – [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/netdict.htm>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

12. A thousand acres, by Laura Jones [Electronic resource]. – К. : ТОВ «Медіа Маркет», 1997. – DVD диск, цв. – заголовок з титул. екрану.
13. Cinderella man, by Cliff Hollingsworth, Akiva Goldsman [Electronic resource]. – К. : тов. «Медіа Маркет», 2005. – DVD диск, цв. – Заголовок з титул. екрану.
14. Cox J. Looking back / Cox J. – Polmont, Stirlingshire : Palimpsest Book Production Limited, 2000. – 436 p.
15. In the bedroom, by Rob Festinger, Todd Field [Electronic resource]. – Режим доступу http://www.script-o-rama.com/movie_scripts/i/in-the-bedroom-script-transcript.html. – Назва з титул. екрану.
16. Little children, by Todd Field and Tom Perrota [Electronic resource]. – Режим доступу <http://www.scribd.com/doc/13382016/Little-Children-Script1>. – Назва з титул. екрану.
17. Steel D. Safe Harbour / Steel D. – L. : The Random House Group Ltd, 2003. – 322 p.
18. The story of us, by Alan Zweibel, Jessie Nelson [Electronic resource]. – Режим доступу: <http://subscene.com/english/the-story-of-us/subtitle-192788.aspx>.
19. Weir A. Onwords and Upwords / Weir A. – L. : Penguin Books, 1999. – 480 p.